

از خلوت پستو تا ازدحام خیابان

نگاهی بر شعر زنان شاعر
از مشروطه تا امروز

با تأکید بر اشعار
پروین اعتصامی، فروغ فرخزاد،
سیمین بهبهانی، نیمان سلیمانی
و عالم تاج قائم مقامی

به کوشش

افسانه تاجیک قلعه خواجه

با تشکر از
خانم دکتر معصومه خدادادی

نشر آوای آرامش

سرشناسه: تاجیک، افسانه، ۱۳۴۹-
عنوان و نام پدیدآور: از خلوت پستو تا ازدحام خیابان/ افسانه تاجیک؛

ویراستار حمید عزیزآبادی فراهانی.

مشخصات نشر: کرج: آوای آرامش، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۱۶۳ ص.

شابک: ۶-۵۱-۷۵۳۹-۶۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان دیگر: از خلوت پستو تا ازدحام خیابان: سیر تحول

محتوایی شعر شاعران زن از مشروطه تا امروز.

عنوان دیگر: از خلوت پستو تا ازدحام خیابان: سیر تحول محتوایی شعر

شاعران زن از مشروطه تا امروز.

موضوع: زنان شاعر ایرانی -- قرن ۱۳ق. -- نقد و تفسیر

موضوع: Women poets, Iranian -- 18th-20th centuries -- Criticism

and interpretation

موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۳ق. -- تاریخ و نقد

موضوع: Persian poetry -- 19-20th century -- History and criticism

موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۳ق. -- مجموعه‌ها

موضوع: Persian poetry -- 19-20th century -- Collections

شناسه افزوده: عزیزآبادی فراهانی، حمید، ۱۳۵۹-، ویراستار

رده بندی کنگره: PIR۳۵۴۳

رده بندی دیویی: ۸۱۵۷/۰۰۹

شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۵۳۶۱۷

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب:

از خلوت پستو تا ازدحام خیابان

سیر تحول محتوایی شعر شاعران زن از مشروطه تا امروز

افسانه تاجیک

ویراستار: محمودرضا خرازی فرد

طراح جلد: شقایق بنی اسدی

صفحه آرای: رامین نورانی آتشیگاه

ناشر: انتشارات آوای آرامش

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۶-۵۱-۷۵۳۹-۶۲۲-۹۷۸

نوبت چاپ: اول پاییز ۱۴۰۰

قیمت: ۹۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	موضوع
۹	مقدمه
۱۴	ژاله قائم مقامی
۱۸	محتوا و اندیشه در اشعار ژاله
۱۸	مادرانگی
۱۹	مرد از دیدگاه ژاله
۲۰	دفاع از حقوق زن
۲۳	اندوه و دلشگی ژاله
۲۵	اندیشه درباره مرگ و زندگی و تقدیر
۲۵	احساس گناه
۲۶	عشق
۲۸	ژاله از دیدگاه خودش
۳۰	آرایه در شعر ژاله
۳۲	گاه شمار ژاله
۳۳	نیمتاج سلماسی
۳۶	نگاهی به دو غزل نیمتاج و اندیشه های او
۳۷	عناصر شعر نیمتاج سلماسی
۳۷	غزل اجتماعی سیاسی
۳۹	روحیه حماسی
۳۹	عواطف انسانی
۴۰	ندای حق جویانه
۴۱	آیات و قصص قرآنی
۴۱	تعبیرات عرفانی
۴۲	باور به انقلاب
۴۲	شاخصه های شعر مشروطه در شعر نیمتاج
۴۳	گاه شمار نیمتاج سلماسی
۴۳	پروین اعتصامی
۴۷	ویژگی سخن
۴۸	پروین از نگاه دیگران
۴۹	درونمایه های شعر پروین

۵۳	نیکوکاری و اتفاق و کمک به ممنوع
۵۵	تصویر رنج های دردمندان و همدردی با آنان:
۵۶	عالم مظهر تجلیات الهی است
۵۶	۴-۱۴- عظمت الهی
۵۷	۵-۱۴- سعی و تلاش
۵۸	۶-۱۴- قناعت پیشگی و مناعت طبع
۵۹	آیین حکمرانی و کشورداری
۶۰	ظلم ستیزی
۶۱	مقام و منزلت زن
۶۳	مهر مادری
۶۵	تجلی عشق حقیقی
۶۸	گاه شمار پروین
۷۰	فروغ فرخزاد:
۷۲	ویژگی های فکری و سبک شعری فروغ فرخزاد
۷۶	عناصر شعر فروغ
۷۶	عاطفه
۷۸	زبان گویای زن صامت ایرانی
۸۰	زنانگی
۸۱	عشق
۸۴	شکست در عشق
۸۶	رمانتسم شعر فروغ
۸۷	انسان و جامعه
۹۰	مرد ستیزی
۹۱	صمیمیت
۹۲	صراحت
۹۴	مادرانگی
۹۸	عجادت ستیزی
۹۹	تردید و تعارض
۱۰۲	مرگ
۱۰۳	گرایش به تغییر و دگرگونی
۱۰۴	کودکی

۱۰۵	فضای سیاه و یأس آور فروغ
۱۰۵	فاصله نیم قرن ... در کمتر از ده سال
۱۰۸	پایان سخن
۱۰۸	گاه شمار فروغ
۱۱۰	سیمین بهبهانی
۱۱۲	آثار سیمین بهبهانی
۱۱۲	جای پا
۱۱۳	چلچراغ
۱۱۴	مرمر
۱۱۴	رستاخیز
۱۱۵	خطی ز سرعت و از آتش
۱۱۵	دشت ارژن
۱۱۶	یک دریچه آزادی
۱۱۶	دوره اول شاعری سیمین
۱۱۷	دوره دوم شاعری سیمین
۱۱۸	توقف و تکرار در اشعار سیمین
۱۱۸	عناصر شعر سیمین بهبهانی
۱۱۸	زن در نگرش سیمین
۱۱۹	چهره های متفاوت زن در شعر سیمین
۱۲۳	زندگی خصوصی
۱۲۴	مرد از دید سیمین
۱۲۵	سیمین شاعری فمینیست لیبرال
۱۲۷	عشق در شعر سیمین
۱۲۸	ذهنیت فتنای سیمین
۱۲۹	نوآوری در اوزان غزل و آشنایی زدایی
۱۳۰	انقلاب اسلامی ایران و شعر سیمین
۱۳۰	سیمین بهبهانی و شعر مقاومت
۱۳۲	غزل جنگ
۱۳۳	شاهکار غزل جنگ
۱۳۴	شعر آزادی
۱۳۵	دشت ارژن شعر مقاومت

مقدمه

شعر یکی از مقوله های بیان باورهای اجتماعی و جامعه شناختی است که در ادوار مختلف به کار رفته است.

زنان به عنوان گروه تاثیر گذار در ساختار اجتماعی و سیاسی جامعه نیز گاهی از زبان شعر به بیان باورها و دغدغه های خود پرداخته اند. آنچه مسلم است شعر زن بعد از انقلاب مشروطه رنگ و شکلی خاص می یابد و قبل از آن زنان فقط زمزمه های درونی خود را در پستوی خانه ها نجوا می کردند.

از این رو بررسی چگونگی ایجاد تغییر و تحول در دوره های مختلف اجتماعی و سیاسی در عصر مشروطه و معاصر در شعر شاعران و خصوصاً زنان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی و پیامدهای این دو واقعه، انگیزه های چالشی فراوانی برای آبران عقاید و احساسات مختلف و نمود این باورها در شعر شاعران زن بوجود آوردند.

بررسی ساختار درونی و تحول محتوایی شعر زنان شاعر از دوره مشروطه تا معاصر که از زاله قائم مقامی و نیمتاج سلماسی به عنوان دو نمونه از آغاز گران شعر دیگرگونه و به نوعی باور مندی شعر زن و بعد از آن پروین اعتصامی در میانه راه تا فروغ فرخ زاد و سیمین بهبهانی، نشان می دهد که شعر زن از حیطه چیرگی مردانگی بیرون آمده و نگاه انتقادی در ساختار خانواده یا جامعه را می نمایاند.

بررسی حاضر نشان می دهد که زنان هر قدر بیشتر تجارب شخصی شان را وارد شعر کرده اند بیشتر زنانه نوشته اند و با بسیاری از معیارهای زبانی درگیر شده اند. و برعکس زنانی که بر عمومیت ها و پیروی از سنت های پیشینیان عمدتاً مرد اصرار ورزیده اند، کمتر هویت زنانه ی خود را بروز داده اند.

زمینه ی زندگی خانوادگی و اجتماعی زنان هم در شعرشان تأثیر گذار است. اولین زنان شاعر اکثراً در خانواده های تحصیل کرده بالیده اند، چرا که زنان خانواده های ضعیف و

بی‌سواد به طور کل فرصت و مجالی برای روی آوردن به چنین حیطه‌هایی را نداشتند. همین زنان تحصیل کرده هم عمدتاً رنج و مشقت زیادی را در خانواده متحمل شده‌اند و هرچه میزان آگاهی‌شان بیشتر می‌شود عنصر تبعیض و تفاوت را بیشتر درک می‌کنند و رنج بیشتری می‌کشند. در این کتاب پنج شاعر زن برای بررسی در حیطه‌ی زمانی از مشروطه تا معاصر گزینش شده‌اند.

این شاعران عبارتند از: ژاله قائم مقامی، نیمتاج سلماسی، پروین اعتصامی، سیمین بهبهانی و فروغ فرخزاد.

سعی شده است که با بررسی خصوصیات اشعار هر یک از اینان به ترتیب، درونمایه‌ی شعر آنان نشان داده شود. بررسی تحول محتوایی در شعر این شاعران بسیار حائز اهمیت است. به طور کلی هر چه که به دوره‌های معاصر نزدیک می‌شویم زنان شاعر از نظر قالب شعری و مضمون‌های گوناگون پیشرفت بیشتری کرده‌اند و شعر آنان تحول تأثیرگذارتری را نشان می‌دهد. این تغییرات در درونمایه‌ی شعری زنان شاعر ایرانی را می‌توان تأثیرپذیر از شرایط خاص اجتماعی و سیاسی مخصوصاً در سال‌های مشروطه و پس از آن و سپس ظهور انقلاب اسلامی و مسائل روز این عصر و در نتیجه وجود قصاهای مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دانست.

از بین زنان شاعر توانمند دوران مشروطه می‌توان نیمتاج سلماسی و عالمتاج (ژاله) قائم مقامی را نام برد.

نیمتاج سلماسی یکی از شاعران مشهور آن دوره بوده که با اشعاری انتقادی، مضامین انقلابی را در شعرهایش فریاد زد و این نخستین فریاد زنی شاعر بود که تازیانه وار بر گردن دولتمردان فرود می‌آمد تا آنها را از نابسامانی اوضاع آگاه کند.

«عالمتاج قائم مقامی که جوانیش را در دوره مشروطه گذرانده بود، با نگرشی جنسیت گرایانه یکی دیگر از شاعران برگزیده‌ی ادب ایران است. او محصول دوره‌ی پرتلاطمی از تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران است که در آن برای نخستین بار، زن به خودباوری رسید و به جای مضمون‌های تکراری و تقلیدی در شعر، خویشتن زنانه خود را تعریف کرد.